

İSİM-FİİLLERİN SÖZLÜK BİRİMİ OLARAK TANIMLARI ÜZERİNE

Mehmet ÖZMEN¹

ÖZET

Fiil kök ve gövdelerinin üzerine istisnasız gelebilen *-mA*, *-mA* ve *-İş/-Uş* ekleri, eklendikleri fiilleri geçici olarak isimleştiren isim-fiil ekleridir. Sıfat-fiil ve zarf-fiillerden farklı olarak isim-fiiller, sözlük birimi olarak sözlüklerde yer alabilmektedir. Ancak her sözlükte fiillerin bütün türevlerinin isim-fiiline yer verilmemektedir. Fiillerin ve türevlerinin isim -fiil tanımları ise, biri veya ikisi açık, ayrıntılı ve net, diğerleri bu tanıma veya tanımlara gönderilen ve yeterince anlaşılır olmayan tanımlar olmak üzere iki gruba ayrılabilir. Yeterince tanımlanmayan bir sözcüğün ayrıntılı ve net olarak tanımlanan bir başka sözcüğe gönderilmesi, sözlükçülükte “Her sözlük biriminin bir başka sözcüğe bakma gereği duyulmayacak biçimde, tanımlanması gerekir.” kuralına uymamaktadır. Bu makalede, bu konu ile ilgili olarak farklı özellikleri olan *bak- besle-*, *acayıpleş-*, *ağla-*, *açıkl-*, *çalış-* fiilleri ile türevlerinin isim-fiil tanımları üzerinde duruldu.

Anahtar kelimeler: İsim-fiil, türev, sözlükçülük, tanım.

ABOUT DEFINITION OF DEVERBAL NOUNS AS A LEXEME

ABSTRACT

Suffixes *-mA*, *-mA* and *-İş / -Uş* which can come without any exception on the verb roots and bodies are infinitives additions that temporarily name the verbs they are added to. Unlike participles and gerundiums, infinitives can take place in dictionaries as lexical entry. However, not every dictionary uses the infinitive form of all derivatives of verbs. The infinitive definitions of these verbs can be divided into two groups, one or two being explicit and the other refer to it. This does not follow the basic rule: Each lexeme must be defined in such a way that it is not necessary to look at another word. In this article, the definition of infinitive, which are different in terms of this subject, with different characteristics such as *bak- besle-*, *acayıpleş-*, *ağla-*, *açıkl-*, *çalış-* verbs and their derivatives.

Key words: Infinitive, derivative, lexicography, definition.

¹ Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Emekli Öğretim Üyesi), Prof. Dr. mehmet_ozmen01@hotmail.com

1. GİRİŞ

Fiil kök ve gövdeleri, üzerine gelen *-mAk*, *-mA* ve *-İş/-Uş* ekleri, filleri geçici olarak isimleştiren isim-fiil ekleridir. *-mA* ve *-mAk* isim-fiil ekleri, kullanım sıklığı en yüksek olan eklerdendir. *-mA*, *-mAk* isim-fiil ekleri istisnasız bütün fiillere gelebilen eklerdir. Buna göre, Türkçede ne kadar fiil varsa o kadar da *-mAk* ve *-mA* eki almış isim-fiil var demektir. *-İş/-Uş* isim-fiil ekinin kullanım sıklığı ise *-mAk*, *-mA* eklerine göre daha seyrektr. İncelemeye esas olarak alınan Türkçe Sözlük'teki tanımlarla Ali Püsküllüoğlu'nun ve İlhan Ayverdi'nin sözlüklerindeki isim-fiil tanımları, *bak-* fiili hariç olmak üzere, karşılaştırılarak verildi. Sözcükler incelenirken asıl amaç tanımlar olduğu için verilen örnek cümleler, metnimize alınmadı. Ayrıca, her sözlüğün kendine özgü yazım biçimleri de korundu.

2. Fiil Türevleri ve Tanımları

Fiillerin türev sayısı, fiilden fiile değişmektedir. Örneğin incelediğimiz fiillerden *bak-* fiilinin 17, *beste-* fiilinin 15, *ağla-* fiilinin 15, *acayıpleş-* fiilinin 8, *çalış-* fiilinin 20, *açıkla-* fiilinin 26 türevi bulunmaktadır. Ayrıca bir türev, her üç sözlükte de bulunabildiği gibi bazen ikisinde bazen de sadece bir sözlükte de bulunabilmektedir. Bazı sözlükçüler, kullanım sıklığı düşük olan türevleri sözlüğüne almayabilmektedir. Örneğin incelediğimiz üç sözlükten biri olan, Misalli Büyük Türkçe Sözlük'te kullanım sıklığı düşük olan bazı türevlere yer verilmemiştir. Bir isim-fiil eki, bir fiil kökünden; *-n-* dönüşlülük, *-ş-* işteşlik-dönüşlülük, *-r-*, *-t-*, *-D^or-* ettirgenlik, *-l-* edilgenlik ve meçhullük eklerinden veya başka bir yapım eki almış fiil gövdesinden veyahut bir tasvir fiilinden sonra gelebilmektedir.

3. İsim-fiiller ve Tanımları

İsim-fiillerin sözlüklerdeki tanımlarını, biri, açık, ayrıntılı ve net, diğeri ise bu tanıma göndermede bulunarak yapılan, ancak yeterince açık ve anlaşılır olmayan tanımlar olmak üzere iki gruba ayırabiliriz. Yeterince açık ve anlaşılır olan tanımlar, *-mAk* ek almış isim-fiillerin tanımlarıdır. Yeterince açık ve anlaşılır olmayan tanımlar ise, *-mA* ve *-İş /-Uş*, seyrek olarak da *-mAk*'lı isim-fiillerin tanımlarıdır. Birinci gruptaki tanımlar genellikle yeterli ve anlaşılır tanımlardır. İkinci gruptaki tanımlar ise, çoğunlukla, birinci gruptaki tanımlara gönderilen, gönderildikleri isim-fiilin anlamı bilinmeden anlaşılabilen yetersiz tanımlardır. İkinci grupta bulunan isim-fiillerin tanımlarının yetersiz olması, muhtemelen çatı eki almış fiillerdeki tanımlanma güçlüğünden, fiillerin anlamlarının kısmen soyut olmasından ve yeterli örnek cümle bulamama güçlüğünden

kaynaklanmaktadır. Zira bazı fiillerin türevlerinin isim-fiilleri son derecede seyrek kullanılmaktadır. Nedeni ne olursa olsun, açık tanımlı yapılmayan bir isim-fiilin ilgili olduğu bir isim-fiile gönderilerek açıklanmaya çalışılması, sözlükçülük tekniğine uygun bir tutum değildir. Böyle bir yöntem, okuyucuyu, anlamını öğrenmek isteği sözcükten, ikinci bir sözcüğe, tanım o sözcükte de açıkça yapılmamışsa üçüncü bir isim-fiile bakma külfeti getirmektedir. Ayrıca sözcükler arasında çatı farkı varsa, açık tanımlı isim-fiilin çatısı ile anlamı öğrenilmek istenen isim-fiilin çatısının uyumlu hâle getirilmesi gerekmektedir.

İncelediğimiz Türkçe Sözlük'te (TS, 2011), İlhan Ayverdi'nin Misalli Büyük Türkçe Sözlük'ünde (Ayverdi vd., 2011) ve Ali Püsküllüoğlu'nun Türkçe Sözlük'ünde (Püsküllüoğlu, 2012) uygulanan bu yöntem, sözlükçülükte her sözlük biriminin sözlükte bir başka sözcüğe bakma gereği duyulmayacak biçimde, yani "efradını cami ayyarını mâni" biçimde tanımlanması gerekir kuralına uymamaktadır. İncelediğimiz *bak- besle-, ağla-, acayıpleş-, çaltı-, açıkla-* fiillerinin türevlerinin isim-fiilleri her üç sözlükte de büyük oranda aynı biçimde ve aynı yöntemle tanımlanmıştır.

3.1. Bak- Fiilinin Türevleri ve Tanımları

bakmak (-e) 1. Bakışı bir şey üzerine çevirmek. **2.** Aramak. **3.** Bir şeyin yüzü bir yöne doğru olmak. **4.** Bir şeyin gelişmesi veya iyi bir durumda kalması için emek vermek. **5.** Beslemek, geçindirmek. **6.** Bir iş birinden beklenmek. **7.** Hastayı muayene etmek. **8.** Tedavi etmek için ilgilenmek. **9.** Yoklamak, incelemek, denemek. **10.** Bir işi yapmak, bir işi yapmakla görevli olmak. **11.** (nsz) İlgilenmek. **12.** Uğraşmak, meşgul olmak. **13.** Yapılabilmesi bir şeye bağlı bulunmak. **14.** Gözetmek, korumak. **15.** Renklerde benzemek, andırmak. **16.** (nsz) Anlamak, farkına varmak. **17.** Başka bir şeyle ilgilenmeyip elindeki veya önündeki işle uğraşır olmak.

Yapı bakımından kök fiil, çatı bakımından geçişsiz olan *bak-* fiilinin 10'u birleşik fiil olmak üzere 15 adet türevi bulunmaktadır: *bakabil-, bakılabil-, bakınabil-, baktırbil-, bakışabil-, bakışveriş-bakıver-, bakadur-, bakakal-, bakayaz-, bakal-, bakan-, bakış-, baktır-, baktırt-.* *Bak-* fiilinin Türkçe Sözlük'te (2011), 15 -mA'lı, 15 -mak'lı, 4 adet de -İş/-Uş'lu olmak üzere 34 isim-fiili bulunmaktadır.

3.1.1. -mA'lı İsim-fiiller

Bak- fiilinin 15 -mA'lı türevinin 14'ü "(...) -mAk işi" biçiminde tanımlanırken sadece biri, "(...) -mAk durumu" biçiminde tanımlanmıştır. Buna göre Türkçe Sözlük'te, (...) -mA"lı isim-fiil

öbekleri, tamlayıcı “-mAk’lı isim-fiil öbeği”, tamlanıcı “iş” olan belirtisiz isim tamlaması biçiminde tanımlanmaktadır.

bakma: Bakmak işi.

bakabilme: Bakabilmek işi.
bakadurma: Bakadurmak işi.
bakakalma: Bakakalmak işi.
bakayazma: Bakayazmak işi.
bakılabilme: Bakılabilmek işi.

bakılma: Bakılmak işi.
bakınabilme: Bakınabilmek işi.
bakınma: Bakınmak işi.
bakışabilme: Bakışabilmek işi.
bakışiverme: Bakışivermek işi.

bakışma: Bakışmak işi.
bakıverme: Bakıvermek işi.
baktırabilme: Baktırabilmek işi.
baktırma: Baktırmak işi.
baktırtma: Baktırtmak işi.

3.1.2. -mAk’lı İsim-fiiller

Türkçe Sözlük’te (TS, 2011), *bak-* fiilinin 15 *-mAk*’lı türevinden 5’i “(...) *-mA* ihtimali veya imkânı bulunmak” biçiminde tanımlanmıştır. Diğer isim-fiillerin belli bir kalıp tanımı bulunmamaktadır. Bu bölümde, sözcüklerin birinci anlamları değerlendirildi.

bakılabilmek (*nsz, -e*) Bakılma ihtimali veya imkânı bulunmak.
bakınabilmek (*nsz, -e*) 1. Bakınma ihtimali veya imkânı bulunmak. 2. Bakınma becerisi bulunmak.
bakışabilmek (*nsz, -le*) 1. Bakışma ihtimali veya imkânı bulunmak. 2. Bakışma becerisi bulunmak.
baktırabilmek (*-i, -e*) 1. Baktırma ihtimali veya imkânı bulunmak. 2. Baktırma becerisi bulunmak.
bakabilmek (*nsz, -e*) 1. Bakma ihtimali veya imkânı bulunmak. 2. Bakma becerisi bulunmak.

bakadurmak (*nsz, -e*) Bakma işini sürdürmek.
bakakalmak (*nsz, -e*) (*baka’kalmak*) Şaşkınlığa uğrayıp ne yapacağını bilmez durumda kalmak.
bakayazmak (*nsz, -e*) Bakacak gibi olmak.

bakışıvermek (*nsz, -le*) Çabucak bakışmak.
bakıvermek (*nsz, -e*) Çabucak bakmak.

bakılmak (*nsz, -e*) Bakma işine konu olmak veya bakma işi yapılmak.

bakınmak (*nsz, -e*) 1. Çevreye göz gezdirmek, araştırmak.
bakışmak (*nsz, -le*) 1. İki veya daha çok kimse birbirine bakmak.
2. Kaçamak ve gizli olarak birbirine bakmak.
baktırmak (*-i, -e*) Bakmasına yol açmak, bakmasını sağlamak.
baktırtmak (*-i*) Baktırma işini yaptırmak.

3.1.3. -İş /-Uş'lu İsim-fiiller

(...) *-İş / - Uş*'lu isim-fiilin 4'ü de "(...) *-mA işi*" biçiminde tanımlanmıştır. Tanımlamalar, "*-mAk işi*" biçimindeki tanımlar gibi, isim tamlaması yapısındadır. "*-mA*"lı bölüm tamlayan *-İş/-Uş*'lu kısım tamlanandır.

bakakalış Bakakalma işi.
bakılış Bakılma işi.
bakınış Bakınma işi.
bakış Bakma iş.

3.2. Acayıpleş- fiili

Acayıpleş- fiili, yapı bakımından Arapçadan alıntı 'acâib' isminden türetilmiş (*acayıpleş*-< 'acâ'ib+le-ş-) bir fiil gövdesidir. Çatı bakımından geçişsiz bir fiildir. *Acayıp* sözcüğü sözcük türü olarak sıfattır. Bu tür fiillerin türevlerinin tanımları, alıntı ismin anlamı korunarak yapılmalıdır.

Türkçe Sözlük ile Püsküllüoğlu'da *acayıpleş-* fiilinin bütün türevlerine yer verilirken, Ayverdi'de sadece *acayıpleşmek* ve *acayıpleştirme* fiillerine yer verilmiştir.

3.2.1. *Acayıp* Sıfatı ile *acayıpleş-* Fiilinin Sözlüklerdeki Tanımları

acayıp sf. 1. Sağduyuya, göreneğe, olağana aykırı, garip, tuhaf, yadırganan yabansı. 2. *Ünl.* Şaşma anlatan bir söz (TS, 2011).
acayıp: 1. yadırganacak denli olağana aykırı olan, şaşırtıcı. 2. benzeri olmayan, çok değişik. 3.pek çok, sayısız denecek kadar çok. 4. olağandan daha iyi. 5. Şaşkınlık belirtir (Püsküllüoğlu).
acayıp: 1. Garip, tuhaf, alışılanın dışında, değişik. 2. Hayretler içinde bırakan garip şey. 3. Şaşılacak şey (Ayverdi).

acayıpleşmek (*nsz*): Başkalaşmak, yadırganacak bir duruma gelmek (TS, 2011).

acayıpleşmek: yadırganacak bir biçimde değişmek, başkalaşmak (Püsküllüoğlu).

acayıpleşmek: acayıpleşmek, garip bir durum almak, bir tuhaf olmak, garipleşmek, tuhaflaşmak (Ayverdi).

3.2.2. Acayıpleş- Fiilinin Türevlerinin İsim-fiilleri

Acayıpleş- fiilinin 4'ü *-mA*, 4'ü de *-mAk* ile olmak üzere 8 isim-fiili bulunmaktadır (TS, 2011).

acayıpleşebilme *a.* Acayıpleşebilmek durumu (TS, 2011).

acayıpleşebilme: acayıpleşebilmek eylemi (Püsküllüoğlu).

Ayverdi: ---

acayıpleşiverme *a.* Acayıpleşivermek durumu (TS, 2011).

acayıpleşiverme: acayıpleşivermek eylemi (Püsküllüoğlu).

Ayverdi: ----

acayıpleşme *a.* Acayıpleşmek durumu (TS, 2011).

acayıpleşme: yadırganacak bir duruma gelme, olağana aykırı bir değişme (Püsküllüoğlu).

Ayverdi: ---

acayıpleştirme *a.* Acayıpleştirmek işi (TS, 2011).

acayıpleştirme: olağanlığından çıkarıp yadırganacak bir duruma getirme (Püsküllüoğlu).

acayıpleştirme: Ayverdi: ----

acayıpleşebilmek (*nsz*) Acayıpleşme ihtimali veya imkânı bulunmak (2011).

acayıpleşebilmek: acayıpleşmesi olanak içinde olmak ya da acayıpleşme olasılığı bulunmak. (Püsküllüoğlu).

Ayverdi: ----

acayıpleşivermek (*nsz*) Çabucak acayıpleşmek (TS, 2011).

acayıpleşivermek: çabucak ya da kısa sürede acayıpleşmek (Püsküllüoğlu).

Ayverdi: ---

acayıpleşmek (*nsz*) Başkalaşmak, yadırganacak bir duruma gelmek (TS, 2011).

acayıpleşmek: yadırganacak bir biçimde değişmek, başkalaşmak. (Püsküllüoğlu).

acâyipleşmek: Acayip, garip bir durum almak, bir tuhaf olmak, garipleşmek, tuhaflaşmak (Ayverdi).

acayıpleştirmek (-i) Yadırganacak bir duruma getirmek (TS, 2011).

acâyipleştirmek: Acâyip duruma getirmek, tuhaf bir duruma sokmak (Ayverdi).

3.3. Ağla- Fiilinin Türevleri ve Tanımları

'Ağla-' fiili, yapı bakımından yansıma bir isimden türemiş fiil gövdesi (ag+la- > agla- > ağla-), çatı bakımından ise geçişsiz bir fiildir. *Ağlamak* fiilinin ve türevlerinin isim-fiil tanımları da *beslemek* fiili ve türevlerinin tanımlarında olduğu gibi, teker teker yapılmamış, bunun yerine, türevlerden biri veya ikisi tanımlanmış, diğerlerinin tanımları bu tanıma veya tanımlara gönderilmiştir.

Türkçe Sözlük'te, (TS, 2011) *ağla-* fiilinin 6 türevi bulunmaktadır: *ağlan-*, *ağlaş-*, *ağlat*, *ağlatabil-*, *ağlayabil-*, *ağlayıver-*.

Ağla- fiili ile birlikte 6 fiilin toplam, 15 isim-fiil türevi bulunmaktadır. Bu türevlerin 6'sı *-mAk*, 7'si *-mA*, 2'si de *-Iş/-Uş* isim-fiil eki ile oluşturulmuştur. Tanım, bu 15 türev içinde sadece *ağlamak* fiilinde yapılmış diğer fiillerde yeterli tanım yapılmamıştır. Diğer fiillerin tanımları için 'ağlamak'a gitme zorunluluğu vardır. Örneğin, *ağlatış* sözcüğünün anlamını öğrenmek isteyen bir kimse, önce "ağlatış"ı, ağlatıştan sonra sırasıyla 'ağlatma'ya, 'ağlatma'dan sonra 'ağlatmak'a, 'ağlatmak'tan sonra 'ağlama'ya, 'ağlama'dan sonra da 'ağlamak' fiiline bakmak zorundadır. Zira tanımlar, birbirine gönderilmiştir. Yani, *ağlatış*, *ağlatma*, *ağlatmak*, *ağlama* sözcüklerinin tanımları, *ağlamak* sözcüğüne dayanmaktadır. *Ağla-* fiilinin *-mA*, *-mAk* ve *-Iş/-Uş* eki almış biçimleri karşılaştırıldığında tanım yetersizlikleri açık biçimde görülmektedir. Dolayısıyla *ağlamak* fiilinin anlamını bilmeyen bir kimse için türevlerin tanımları fazla bir şey ifade etmez.

Ağlamak fiilinin türevlerinin isim-fiilleri ve anlamları şöyledir:

Türkçe Sözlük: 1. Üzüntü, acı, sevinç, pişmanlık vb.nin etkisiyle gözyaşı dökmek. **2.** Ağaç budandığında kesilen yerlerden besi suyu veya öz su akmak. **3.** (-den) mec. Sızlanmak, yakınmak. **4.** (-e) mec. Bir duruma üzülmek (TS, 2011).

Püsküllüoğlu: 1. duyumsanan bir acı, üzüntü vb. nedeniyle inleyerek, hıçkırarak, çığlıklar atarak ya da bir sevinç nedeniyle kahkahalar içinde ya da sözsüzce gözyaşı dökmek, gözlerinden yaş gelmek. 2. durumundan yakınmak, sızlanmak (Püsküllüoğlu, 2012).

Ayverdi: 1. Acı, keder, pişmalık ve bazan da sevinçten gözyaşı dökmek. 2. Üzülmek, üzüntü çekmek, kederlenmek. 3. Kederini dile getirmek, hâlimden şikâyet etmek. 4. Bir ölünün, kaybolan bir şeyin arkasından yas tutmak, yanmak 5. Acımak, merhamet etmek.

ağlama: Ağlamak işi.

ağlanma: Ağlanmak işi.

ağlanmak: Ağlama işi yapılmak.

ağlaşma: Ağlaşmak işi

ağlaşmak: 1. Birlikte ağlamak. 2. Sızlanmak

ağlatabilme: Ağlatabilmek işi.

ağlatabilmek: 1. Ağlatma ihtimali veya imkânı bulunmak. 2.

Ağlatmaya gücü yetmek.

ağlatma: Ağlatmak işi

ağlatmak: Ağlamasına yol açmak.

ağlayabilme: Ağlayabilmek işi.

ağlayabilmek: 1. Ağlama ihtimali bulunmak. 2. Ağlama becerisi bulunmak.

ağlayıverme: Ağlayıvermek işi.

ağlayıvermek: Çabucak ağlamak, ağlamayı alışkanlık edinmek.

ağlatış: Ağlatma işi

ağlayış: Ağlama işi.

3.4. Besle- Fiilinin Türevleri ve Tanımları

“Besle-“ fiili, yapı bakımından isimden türemiş fiil gövdesi (besle- < bes+le-), çatı bakımından da geçişli bir fiildir. Türkçe Sözlük’te (TS, 2011) *besle-* fiilinin 6 türevleriyle oluşturulmuş 15 isim-fiili bulunmaktadır.

Bu 15 isim-fiilin 6’sı *-mA* isim-fiili; 7’si, *-mA* isim-fiili; 2’si de, *-İş /-Uş* isim-fiili ile oluşturulmuştur. Bu 15 isim-filden sadece *beslemek* ve *beslenme* isim-fiillerinin açık tanımları yapılmış, diğer 13 isim-fiilin geniş ve açıklayıcı tanımları yapılmamıştır. Örneğin, *beslenilme* isim-fiilinin tanımı için ‘beslenilmek işi’ denmiş yani *beslenilmek* fiiline gönderilmiş, ama, *beslenilmek* isim-fiilinin tanımı da *beslenme işine konu olmak* biçiminde yapılarak *beslenme* isim-

fiiline gönderilmiş. Yani, *beslenilme*, '*beslenilmek*'e; *beslenilmek* de '*beslenme*'ye gönderilmiş. Dolayısıyla, *beslenme* fiilinin anlamını bilmeyen bir kimse, *beslenilme* ve *beslenilmek* tanımlarından fazla bir şey anlayamaz. Anlaması için önce *beslenme* fiiline bakması ve tanımı *beslenme* fiilinin tanımına dönüştürmesi gerekmektedir. Bu dönüştürme, açık tanımı yapılmayan bütün türevler için geçerlidir. *Besle-* fiilinin Türkçe Sözlük'te (TS, 2011) 8 anlamı bulunmaktadır. Biz bu bölümde, asıl olarak isim-fiili karşılayan birinci anlamı esas aldık ve *besle-* fiilinin türevleri olan *besle-*, *beslen-*, *beslenil-*, *beslet-*, *beslenebil-*, *besletebil-*, *besleyebil-* fiillerinin anlamları ile karşılaştırdık. *Besle-* fiili ve türevleri arasında sadece *beslemek* isim-fiilinin tam ve ayrıntılı tanımı yapılmıştır.

İncelenen sözlüklerde *beslemek* fiilinin tanımları şöyledir:

Türkçe Sözlük: 1. Yiyecek ve içeceğini sağlamak. 2. Yedirmek. 3. Semirtmek. 4. Ekleme, katmak, çoğaltmak. 5. Bir şeyi korumak veya sağlamca durmasını sağlamak için çevresini veya altını desteklemek, doldurmak, pekiştirmek. 6. Yetiştirmek. 7. *mec* : Bir duyguyu gönülde yaşatmak. 8. *mem*. Maddi yardım yapmak, desteklemek (TS, 2011).

Püsküllüoğlu: 1. yedirip içirmek, karnını doyurmak. 2. birinin, yiyecek ve içeceğini, geçimini sağlamak. 3. yedirip içirerek semirtmek. 4. yetiştirmek ya da bakmak. 5. eklenmek, katılarak çoğaltmak. 6. bir şeyin sağlamca durmasını sağlamak için altını destekle pekiştirmek ya da çevresini bir şeyle doldurmak. 7. *mec*. bir duyguyu içte yaşatmak (Püsküllüoğlu, 2011).

Ayverdi: 1. Yedirip içirmek, karnını doyurmak. 2. Geçimini sağlamak, geçindirmek. 3. Semirtmek, şişmanlatmak. 4. Yetiştirmek. 5. (Bir duyguyu) Gönülünde yaşatıp geliştirmek. 6. teşmil. Kuvvetlendirmek, güçlendirmek, takviye etmek. 7. Bir şeyin altını bir madde ile doldurmak, dayandığı yeri pekiştirmek, kalınlaştırmak (Ayverdi, 2011).

beslenilmek (nsz): Beslenme işine konu olmak.

beslenmek (nsz): 1. Kendini beslemek. 2. Besleme işine konu olmak.

besletebilmek (-i, -e): 1. Besletme ihtimali veya imkânı bulunmak. 2. Besletme gücü bulunmak.

beslenebilmek (nsz): 1. Beslenme ihtimali veya imkânı bulunmak. 2. Beslenme becerisi bulunmak.

besleyebilmek (-i): 1. Besleme ihtimali veya imkânı bulunmak. 2. Besleme gücü bulunmak.

Besle- fiilinin türevlerinin *-mA*'lı 7 isim-fiillerden sadece *beslenme* isim-fiilinin tanımı yapılmıştır. Diğer *-mA*'lı isim-fiillerinin açık tanımı yapılmamıştır. *Besleme* dışındaki *-mA*'lı 7 isim -fiilden 3'ü olumlu yeterlik, 1'i ettirgen, 1'i de edilgen fiildir.

Türkçe Sözlük'teki *-mA*'lı isim-fiiller (TS, 2011)

beslenme : Vücut için gerekli besin maddelerini alma.
besleme : 1. Beslemek işi. 2. (...) 4. (...).
beslenilme: Beslenilmek işi.
besletme : Besletmek işi.
beslenebilme: Beslenebilmek işi.
besleyebilme: Besleyebilmek işi.
besletebilme: Besletebilmek işi.

Beslemek fiilinin *-İş/-Uş* ile yapılmış iki türevi bulunmaktadır. İsim-fiillerin tanımları, *beslenme* işi kalıbı içerisinde *-mA*'lı isim-fiile gönderilmiş.

besleniş: Beslenme işi.
besleyiş: Besleme işi.

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere, *besleme*, *besletebilme* *beslenebilme*, *beslenilme*, *besletme* vb. fiillerin açık tanımları yapılmamış bunun yerine, *-mA* işi, *-mA* işi, *-mA* işine konu olmak vb. karşılıklar verilmiştir.

3.5. Çalış- Fiilinin Türevleri ve Tanımları

Çalışmak fiili, yapı bakımından fiil kökü, çatı bakımından geçişsiz bir fiildir. *Çalış-* fiilinin Türkçe Sözlük'teki (TS, 2011) türevleri ile Ayverdi'nin ve Püsküllüoğlu'nun sözlüklerindeki türevler karşılaştırıldığında türev sayısının her sözlükte aynı olmadığı görülmektedir. Örneğin, *çalış-* fiilinin Türkçe Sözlük'te (TS, 2011) 20, Püsküllüoğlu'da 18, Ayvedî'de 4 isim-fiili bulunmaktadır. Püsküllüoğlu, sözlüğüne, *çalıştırma* ve *çalıştırtmak* fiillerini almamıştır. Ayverdi ise sözlüğünde, çalışmak yanında sadece *çalışılmak*, *çalışma* ve *çalıştırılmak* fiillerini almıştır. *Çalışmak* fiilinin tanımları:

çalışmak

Türkçe Sözlük: 1. Bir şeyi oluşturmak veya ortaya çıkarmak için emek harcamak. 2. Herhangi bir iş üzerinde olmak. 3. (-de) İş veya görevi olmak, bulunmak. 4. Makine veya aletler işe yarar durumda olmak veya işlemekte bulunmak. 5. (-e) Bir şeyi yapmak için gereken çarelere başvurmak, o şeyi gerçekleştirmek için kendini zorlamak,

çaba harcamak. **6.** (-e) Bir şeyi öğrenmek veya yapmak için emek vermek (TS, 2011).

Püsküllüoğlu: **1.** bir şey ortaya koymak, oluşturmak, yapmak için emek harcamak. **2.** bir iş yapmakta olmak, iş görmek. **3.** bir işi, bir görevi bulunmak. **4.** (makine, vb.) işler durumda olmak, bozuk olmamak, işlemek. **5.** bir şeyi yapmaya çabalamak, uğraşmak. **6.** (ahşap) nem alarak ya da nemini atarak boyut ya da biçim değiştirmek. **7. arg.** (kadın) orospuluk etmek. **8. arg.** değeri, ederi olmak (Püsküllüoğlu, 2012).

Ayverdi: **1.** Bir şeyin olması, yapılması, elde edilmesi için gereken gayreti göstermek, çaba sarfetmek. **2.** Öğrenmek için gayret etmek, uğraşmak, emek vermek. **3.** Bir işle görevli olmak. **4.** İş üzerinde olmak, iş yapmak. **5.** İşlemek veya işleyebilecek durumda olmak, hareket edip kendisinden beklenen işi yapmak. **6.** E.T. Türk. Çarpışmak, savaştırmak (Ayverdi, 2011).

Çalış- fiili ve türevleri: *çalış-, çalışabil-, çalışıl-, çalıştır-, çalıştırabil-, çalıştırıl-, çalıştırılabil-, çalıştırıver-, çalıştırt-*.

Çalış- fiilinden türetilen isim-fiillerin Türkçe Sözlük ile Püsküllüoğlu ve Ayverdi sözlüklerindeki durumu:

çalışabilme

Türkçe Sözlük: Çalışabilmek işi.

Püsküllüoğlu : çalışabilmek eylemi.

Ayverdi: ----

çalışabilmek

Türkçe Sözlük: 1. Çalışma ihtimali veya imkânı bulunmak. 2.

Çalışmaya gücü yetmek.

Püsküllüoğlu : çalışmak elinde olmak ya da çalışma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

Ayverdi: ----

çalışılma

Türkçe Sözlük: Çalışılmak işi.

Püsküllüoğlu : çalışılmak eylemi.

Ayverdi: ----

çalışılmak

Türkçe Sözlük: Çalışma işine konu olmak.

Püsküllüoğlu : çalışma eylemi yapılmak.

Ayverdi: 1. (Bir şeyin olması, yapılması için) Uğraşmak, emek sarf etmek edilmek.

çalışma

Türkçe Sözlük : 1. Çalışmak işi, emek, say. 2. Bir yapı elemanının yük altında biçim değiştirmesi, az veya çok zorlanması. 3. Bünyesindeki suyun azalması veya çoğalması sonucu ağacın biçim ve boyutlarının değişmesi. 4. Bilimsel ve sanatsal amaçlı ürün.

Püsküllüoğlu: 1. çalışmak eylemi. 2. emek vermek, emek. 3. bir yapı elemanının yük altında biçim değiştirmesi, az veya çok zorlanması. 4. (ahşap için) nem alarak ya da nem atarak boyut ve biçim değiştirme (Püsküllüoğlu, 2012).

Ayverdi: 1. Çalışmak işi. 2. İş, mesâî, 3. Bir şeyi öğrenmek, incelemek veya bir şey meydana getirmek için vaktini ve gücünü verme, sürekli emek sarf etme. 4. Böyle bir gayret sonucu meydana çıkan şey. 5. İşleme (Ayverdi, 2011)

çalıştırabilme

Türkçe Sözlük: Çalıştırabilmek işi.

Püsküllüoğlu: çalıştırabilmek eylemi.

Ayverdi:---

çalıştırılmak

Türkçe Sözlük: Çalıştırma ihtimali veya imkânı bulunmak.

Püsküllüoğlu: çalıştırmak elinde olmak ya da çalıştırma olanağı ya da olasılığı bulunmak.

Ayverdi: ---

çalıştırılabilme

Türkçe Sözlük: Çalıştırılabilmek işi.

Püsküllüoğlu: Çalıştırılabilmek eylemi

Ayverdi:---

çalıştırılabilmek:

Türkçe Sözlük: Çalıştırılma ihtimali veya imkânı bulunmak.

Püsküllüoğlu: çalıştırılma olanağı ya da olasılığı bulunmak

Ayverdi:---

çalıştırılış

Türkçe Sözlük: Çalıştırılma iş.

Püsküllüoğlu: çalıştırılmak eylemi ya da biçimi.

Ayverdi:---

çalıştırılma

Türkçe Sözlük: Çalıştırılmak işi.

Püsküllüoğlu: çalıştırılmak eylemi.

Ayverdi:----

çalıştırılmak

Türkçe Sözlük: Çalışması sağlanmak, çalışmak eylemi yaptırılmak.

Püsküllüoğlu: çalışması sağlanmak, çalışmak eylemi yaptırılmak.

Ayverdi: Çalışmak işi yaptırılmak. 2. Çalışır duruma getirilmek.

çalıştırış

Türkçe Sözlük: Çalıştırma işi.

Püsküllüoğlu: çalıştırmak eylemi ya da biçimi.

Ayverdi: ----

çalıştırıverme

Türkçe Sözlük: Çalıştırıvermek işi.

Püsküllüoğlu: çalıştırıvermek eylemi

Ayverdi: ---

çalıştırıvermek

Türkçe Sözlük: Çabucak çalıştırmak

Püsküllüoğlu: çabucak çalıştırmak.

Ayverdi: ---

çalıştırma

Türkçe Sözlük: Çalıştırmak işi.

Püsküllüoğlu: çalıştırmak eylemi.

Ayverdi: ---

çalıştırmak

Türkçe Sözlük: : 1. Çalışmasını sağlamak. 2. Çalışma işini yaptırmak.

Püsküllüoğlu: çalışmasını sağlamak, çalışmasına yol açmak, çalışmak eylemini yaptırmak.

Ayverdi: 1. Çalışmasını sağlamak; bir şeyin olması, yapılması için birisine gayret sarf ettirmek, emek verdirmek, iş gördürmek, iş yaptırmak. 2. Öğrenmesi için emek vermek, gayret sarf etmek, öğrenmesini sağlamak.

çalıştırtma

Türkçe Sözlük: Çalıştırtmak işi.

Püsküllüoğlu: ---

Ayverdi:---

çalıştırtmak

Türkçe Sözlük: Çalıştırma işini yaptırmak

Püsküllüoğlu: -----

Ayverdi: -----

Besle-, *ağla-* ve *acayıpleş-* fiillerinin ve türevlerinin isim-fiil tanımlarında olduğu gibi *çalış-* ve türevlerinin tümünün tanımı yapılmamış, bunun yerine Türkçe Sözlük'te, *çalışmak* ve *çalışma*, Püsküllüoğlu'da *çalışmak* ve *çalışma*, Ayverdi'de *çalışmak*, *çalışma*, *çalışılma* ve *çalıştırılmak* fiillerinin tanımı yapılmış diğerleri bu tanımlara gönderilmiştir.

3.6. *Açıkla-* Fiilinin Türevlerinin Karşılaştırılması ve Tanım Önerileri

Açıkla- fiili, yapı bakımından isim gövdesinden (açık < aç-ı-k) türemiş fiil gövdesi (açıkla- < aç-ı-k+la-), çatı bakımından ise geçişli bir fiildir. *Açıkla-* fiilinin Türkçe Sözlük'te (TS, 2011), *-mA* isim-fiil ekiyle 12, *-mA* isim-fiil ekiyle 12, *-Iş/-Uş* isim-fiil ekiyle 2 türevi bulunmaktadır. Toplam 26 türevin neredeyse tamamının tanımı *açıklamak* fiiline bağlıdır. Püsküllüoğlu'da bu 26 türevin 24'ü, Ayverdi'de ise sadece 4'ü bulunmaktadır. Bu sonuç, Ayverdi ile Püsküllüoğlu'nun Türkçe Sözlük'deki yöntemlerden farklı bir yol izlediğini, sıklık derecesi düşük veya çok düşük olan sözcükleri, sözlüğe almadıklarını göstermektedir. Sözlükteki tanımlar, *açıklamak* fiiline göndermede bulunularak yapılmıştır. Yeterince tanımlanmamış türevlerin tanımını anlayabilmek için *açıklamak* fiilinin anlamını türevlere uyarlamak gerekmektedir.

Biz, *açıklamak* fiilinin 26 türevinin sekizine örnek tanımlar önerdik. Tanım önerilerini taranan yeni metinlere göre vermenin makalenin boyutlarını aşacağı için Türkçe Sözlükteki tanımları türevlere uyarlamakla yetindik. Tanım önerileri, bizim taradığımız metinlere göre değil de sözlüklerdeki tanımların uyarlaması biçiminde olduğu için önerilerin tam anlamıyla başarılı olduğu iddiasında da değiliz.

3.6.1. *Açıkla-* Fiilinin Sözlüklerdeki Tanımları

Türkçe Sözlük: *açıklamak* (-i) **1.** Bir konuyla ilgili gerekli bilgileri vermek, izah etmek. **2.** Bir soruyla ilgili aydınlatıcı bilgi vermek, tavzih etmek. **3.** Bir sözün, bir yazının ne anlatmak istediğini belirtmek, yorumlamak. **4.** Açıkça söylemek, ifşa etmek. **5.** Belirtmek, göstermek, açığa vurmak, izhar etmek (TS, 2011).

Püsküllüoğlu: açıklamak: 1. Aydınlatılması gereken bir konu ile ilgili bilgi vermek. 2. bir konuda eksik bilgilenmeyi önlemek ereğiyle aydınlatıcı bilgiler vermek. 3. bir yapıtı, bir sözü, bir yazıyı yorumlamak. 4. bildiği ama sakladığı bir bilgiyi açığa vurmak. 5. yanlış yoruma yol açan bir sözü, bir davranışı daha açık bir biçimde ek bilgiler vererek düzeltmek. 6. bir sonucu duyurmak (Püsküllüoğlu, 2012).

Ayverdi: açıklamak: 1. Açıkça meydana koymak, belirtmek, izhar etmek. 2. (Bir şeyi) İnce noktalarını anlatarak anlaşılır duruma getirmek, izah etmek, şerh etmek. 3. İyi anlaşılmamış veya yanlış anlaşılmış bir meseleyi anlaşılır duruma getirmek, açıklık kazandırmak için aydınlatıcı bilgi vermek, tavzih etmek. 4. Gizli bir şeyi açığa vurmak, ifşâ etmek. 5. Herkese bildirmek, ilân etmek (Ayverdi, 2011).

3.6.2. Açıkla- Fiilinin İsim-Fiil Türevlerine Tanım Önerileri

açıklanmak:

Türkçe Sözlük: Açıklanmak işi yapılmak (TS, 2011).

Püsküllüoğlu : açıklamak eylemine konu olmak (Püsküllüoğlu, 2012).

Ayverdi: 1. Anlaşılır duruma getirilmek, izah edilmek. 2. Bildirilmek, ilan edilmek (Ayverdi, 2011).

öneri: 1. Bir konuyla ilgili gerekli bilgiler verilmek, izah edilmek. **2.** Bir sorunla ilgili aydınlatıcı bilgi verilmek, tavzih edilmek. **3.** Bir sözün, bir yazının ne anlatmak istediği belirtilmek, yorumlanmak. **4.** Açıkça söylenmek, ifşa edilmek. **5.** Belirtilmek, gösterilmek, açığa vurulmak, izhar edilmek.

açıklanabilmek:

Türkçe Sözlük: Anlaşılır bir duruma getirilme ihtimali veya imkânı bulunmak (TS, 2011).

Püsküllüoğlu: açıkça anlaşılır bir duruma getirilme olanağı bulunmak (Püsküllüoğlu, 2012).

Ayverdi: ---

Öneri: (-) 1. Bir konunun anlaşılır bir duruma getirilebilme ihtimali veya imkânı bulunmak. **2.** Bir sorunla ilgili aydınlatıcı bilgi verilebilme, tavzih edilebilme ihtimali ve imkânı bulunmak. **3.** Bir sözün, bir yazının ne anlatmak istediğinin belirtilme, yorumlanma

ihtimali ve imkânı bulunmak. 4. Açıkça söylenmek, ifşa edilmek ihtimali ve imkânı bulunmak. 5. Belirtilmek, gösterilmek, açığa vurulmak, izhar edilmek ihtimali ve imkânı bulunmak.

açıklaştırılmak:

Türkçe Sözlük : Açıklaştırılma işine konu olmak (TS, 2011).

Püsküllüoğlu : (renk) koyuluğu giderilip tonu açık hâle getirilmek (Püsküllüoğlu, 2012).

Ayverdi : ---

Öneri: 1. Bir konuyla ilgili gerekli bilgiler verilerek, izah edilmek, daha açık hâle getirilmek. 2. Bir sorunla ilgili aydınlatıcı bilgi verilerek, tavih edilmek. 3. Bir sözün, bir yazının ne anlatmak istediği belirtilmek, yorumlanmak. 4. Açıkça söylenerek daha açık hâle getirilmek. 5. Belirtilmek, gösterilmek, açığa vurulmak.

açıklama:

Türkçe Sözlük: Açıklamak işi, izah (Türkçe Sözlük, 2011).

Püsküllüoğlu: açıklamak eylemi (Püsküllüoğlu, 2012).

Ayverdi: 1. Açıklama işi, izah, tafsil, tasrih. 2. Herkesi ilgilendiren konularda, yetkililer tarafından verilen aydınlatıcı bilgi, izahat.3. Öğretici yayınlarda konuya açıklık getirmek için verilen bilgi, şerh, not vb. (Ayverdi, 2011).

Öneri: 1. Bir konuyla ilgili gerekli bilgileri vermek işi, açıklama. 2. Bir sorunla ilgili aydınlatıcı bilgi vermek, tavih etmek işi. 3. Bir sözün, bir yazının ne anlatmak istediğini belirtmek, yorumlamak işi. 4. Açıkça söylemek, ifşa etmek işi. 5. Belirtmek, göstermek, açığa vurmak, izhar etmek işi.

açıklanabilme:

Türkçe Sözlük: Açıklanabilmek işi (Türkçe Sözlük, 2011).

Püsküllüoğlu: açıklanabilmek eylemi (Püsküllüoğlu, 2012).

Ayverdi: ---

Öneri: 1. Bir konuyla ilgili gerekli bilgileri verilebilmek, izah edilebilmek işi. 2. Bir sorunla ilgili aydınlatıcı bilgi verebilmek, tavih edilebilmek işi. 3. Bir sözün, bir yazının ne anlatmak istediği belirtilebilmek, yorumlanabilmek işi. 4. Açıkça söylenebilmek, ifşa

edilebilmek işi. 5. Belirtebilmek, gösterebilmek, açığa vurabilmek, izhar edebilmek işi.

açıklaşma:

Türkçe Sözlük: Açıklaşmak durumu (TS, 2012).

Püsküllüoğlu: açıklaşmak eylemi (Püsküllüoğlu, 2012).

Ayverdi: ---

Öneri: 1. Bir konuyla ilgili bilgilerin verilmek, izah edilmek durumu. 2. Bir sorunla ilgili aydınlatıcı bilgi verilmek, tavzih edilmek durumu. 3. Bir sözün, bir yazının ne anlatmak istediği belirtilmek, yorumlanmak durumu. 4. Açıkça söylenme, ifşa edilme durumu. 5. Belirtilme, gösterilme, açığa vurulma, izhar edilme durumu.

açıklanış:

Türkçe Sözlük: Açıklanma işi (Türkçe Sözlük, 2011).

Püsküllüoğlu: açıklanmak eylemi ya da biçimi (Püsküllüoğlu, 2012).

Ayverdi: ---

Öneri (-i): açıklanış, 1. Bir konuyla ilgili gerekli bilgilerin verilme, izah edilme işi. 2. Bir sorunla ilgili aydınlatıcı bilgi verilme, tavzih edilme durumu. 3. Bir sözün, bir yazının ne anlatmak istediğinin belirtilme, yorumlanma işi. 4. Açıkça söyleniş, ifşa ediliş. 5. Belirtiliş, gösteriliş, açığa vuruluş, izhar ediliş.

açıklayış:

Türkçe Sözlük: Açıklama işi (TS, 2011).

Püsküllüoğlu : açıklama eylemi ya da biçimi (Püsküllüoğlu, 2012).

Ayverdi : ---

Öneri: 1. Bir konuyla ilgili gerekli bilgileri veriş, izah ediş. 2. Bir sorunla ilgili aydınlatıcı bilgi veriş, tavzih ediş. 3. Bir sözün, bir yazının ne anlatmak istediğini belirtiş, yorumlayış. 4. Açıkça söyleyiş, ifşa ediş. 5. Belirtiş, açığa vuruş, izhar ediş.

4. İsim-fiillerin Kalıplaşmış Biçimde Yapılan Tanımları

İncelediğimiz beş fiilin toplam 84 türevi ve bu türevlere bağlı olarak da 84 isim-fiil bulunmaktadır. İsim-fiillerin türev sayısı fiilden

fiile değişmektedir. Nitekim bunu incelediğimiz fiillerde de görüyoruz. İncelediğimiz *besle-* fiilinin 15, *ağla-* fiilinin 15, *acayıpleş-* fiilinin 8, *çalış-* fiilinin 20, *açıkla-* fiilinin 26 olmak üzere toplam 84 türevi bulunmaktadır.

İncelediğimiz 3 sözlükte de isim-fiillerin tanımları, ya ayrıntılı olarak ya da bu ayrıntılı tanımlara gönderilerek yapılmaktadır. Kalıplaşmış biçimde olan ve daha ayrıntılı tanımlanmış bir isim-fiile gönderilerek tanımlanan bu isim-fiillerin sıklık dereceleri birbirlerinden farklıdır. Tanımları yetersiz olan bu isim-fiiller içerisinde en sık kullanılanı *-mA*, en seyrek kullanılan ise *-İş/-Uş* isim-fiillidir.

4.1. *-mA* 'lı İsim-fiil Tanımları

Türkçe Sözlük'te (TS, 2011), incelediğimiz 84 isim-fiil türevinin 36'sı "fiil + mA: aynı fiil + -mAk işi" kalıbıyla "*besleme: beslemek işi*", *çalışılma: "çalışılmak işi"*, *açıklaştırma: açıklaştırmak işi* biçiminde tanımlanmıştır.

besleme : Beslemek işi.
beslenilme : Beslenilmek işi.
besletme : Besletmek işi.
beslenebilme: Beslenebilmek işi.
besleyebilme: Besleyebilmek işi.

besletebilme : Besletebilmek işi.
ağlama : Ağlamak işi.
ağlanma : Ağlanmak işi.
ağlaşma : Ağlaşmak işi
ağlatabilme : Ağlatabilmek işi.

ağlatma : Ağlatmak işi
ağlayabilme : Ağlayabilmek işi.
ağlayıverme : Ağlayıvermek işi.
acayıpleşme : Acayıpleşmek durumu.
acayıpleştirme: Acayıpleştirmek işi.

acayıpleşebilme: Acayıpleşebilmek durumu.
acayıpleşiverme: Acayıpleşivermek durumu.
çalışabilme : Çalışabilmek işi.
çalışılma : Çalışılmak işi.
çalıştırabilme : Çalıştırabilmek işi.

çalıştırılabilme: Çalıştırılabilmek işi.

çalıştırılma : Çalıştırılmak işi.
çalıştırırma : Çalıştırırmak işi.
çalıştırma : Çalıştırmak işi.
çalıştırtma : Çalıştırtmak işi.

açıklanabilme : Açıklanabilmek işi
açıklanma : Açıklanmak işi
açıklaşma : Açıklaşmak durumu
açıklaştırabilme: Açıklaştırabilmek işi
açıklaştırılma : Açıklaştırılmak işi

açıklaştırma : Açıklaştırmak işi.
açıklatabilme : Açıklatabilmek işi
açıklatma : Açıklatmak işi
açıklatırma : Açıklatırmak işi.
açıklayabilme : Açıklayabilmek işi

açıklayırma : Açıklayırmak işi

4.2. (...) –mAk’lı İsim-fiil Tanımları

23 adet -mAk’lı isim-fiil içerisinde birden fazla kalıplaşmış tanım biçimi bulunmaktadır:

4.2.1. (...) –mAk: (...) bir duruma gelmek
acayıpleşmek : Başkalaşmak, yadırganacak bir duruma gelmek.
acayıpleştirmek: Yadırganacak bir duruma getirmek.

4.2.2. (...) –mak: (...) -mA/-mAk işi yapılmak
ağlanmak : Ağlama işi yapılmak.
çalıştırtmak : Çalıştırma işini yaptırmak
açıklanmak : Açıklanmak işi yapılmak.
açıklatırmak : Açıklama işini yaptırmak.

4.2.3. (...) –mA/-mAk: (...) -mA/-mAk işine konu olmak
çalışılmak : Çalışma işine konu olmak.
açıklaştırılmak: Açıklaştırılma işine konu olma.

4.2.4. (...) –A+ bilmek: (...) ihtimali ve imkânı bulunmak
çalışılabilmek: 1. Çalışma ihtimali veya imkânı bulunmak. 2.
Çalışmaya gücü yetmek.
ağlayabilmek: 1. Ağlama ihtimali bulunmak. 2. Ağlama becerisi
bulunmak.
acayıpleşebilmek: Acayıpleşme ihtimali veya imkânı bulunmak.
çalıştırılabilmek : Çalıştırma ihtimali veya imkânı bulunmak.

çalıştırılabilmek: Çalıştırılma ihtimali veya imkânı bulunmak.
açıklanabilmek : Anlaşılır bir duruma getirilme ihtimali veya imkânı bulunmak.

açıklaştıırabilmek: Daha açık bir duruma getirebilme ihtimali veya imkânı bulunmak.

4.2.5. (...) –mAk: -mAsI(nI) sağlamak
çalıştırılmak: Çalışması sağlanmak, çalışmak eylemi yaptırılmak.
açıklaatabilmek : Açıklamasını veya açıklanmasını sağlamak.
açıklatmak : Açıklamasını sağlamak.

4.2.6. (...) –I/-U + vermek: Çabucak (...)–mAk
çalıştırıvermek : Çabucak çalıştırmak.
açıklayıvermek : Çabucak veya kolayca açıklamak.
açıklaştırmak : 1. Açık duruma getirmek. 2. Rengini açtırma.
ağlatmak : Ağlamasına yol açmak.
acayıpleşıvermek: Çabucak acayıpleşmek.

4.3. -Iş / Uş: -mA işi

7 adet -Iş / -Uş ile tanımlanmış isim-fiil bulunmaktadır.
-Iş / -Uş'lu isim-fiiller, -Iş / -Uş : -mA işi biçiminde tanımlanmıştır.

besleniş : Beslenme işi.
besleyiş : Besleme işi.
ağlatış : Ağlatma işi.
çalıştırılış : Çalıştırılma işi.
çalıştırış : Çalıştırma işi.
açıklanış : Açıklanma işi
açıklayış : Açıklama işi

5. Kalıp Anlatımların Uygulanması

Kalıp anlatımların en sık kullanılan 12'si aşağıdaki tabloda görüldüğü biçimde uygulanmaktadır:

fiil kök veya gövdesi + -A + bilmek: aynı fiil + -mA ihtimali veya imkânı bulunmak.

fiil kök veya gövdesi + -mAk = aynı fiil + -mA işine konu olmak.

fiil kök veya gövdesi + -mA = aynı fiil + -mAk işi

fiil kök veya gövdesi + -A+ bilme = aynı fiil + -A + bilmek işi.

fiil kök veya gövdesi +-ış = aynı fiil + -mA işi.

fiil kök veya gövdesi + *-mAk* = aynı fiil + *-mA* işi yapılmak.

fiil kök veya gövdesi + *-mA* = aynı fiil + *-mA* işi

fiil kök veya gövdesi + *-mAk* = aynı fiil + *-mAsInA* yol açmak.

fiil kök veya gövdesi + *-A* + bilmek = aynı fiil + *-mA* ihtimali bulunmak.

fiil kök veya gövdesi + *-I/-U* + verme = aynı fiil + *-I/-U* + vermek işi.

fiil kök veya gövdesi + *-mAk* = aynı fiil + *-mAsInI* sağlamak

fiil kök veya gövdesi + *-mAk* = aynı fiil + *-mA* işini yaptırmak

SONUÇ

Fillerin ve türevlerinin üzerine *-mAk*, *-mA* ve *-Iş/-Uş* ekleri getirilerek yapılan isim-fiiller, fiillerin geçici isimlerini oluşturur. *-mAk*, *-mA* isim-fiilleri, istisnasız olarak fiillerin ve türevlerinin tümüne gelebilmektedir. *-Iş / -Uş* isim-fiilinin kullanım sıklığı ise *-mAk*, *-mA* isim-fiilleri kadar olmamakla birlikte oldukça yaygındır. İsim fiiller, sıfat-fiil ile zarf-fiillerden farklı olarak sözlüklerde, sözlük birimi olarak yer almaktadır. Sözlüklerde madde başı olarak yer alan bütün isim-fiillerin tam olarak tanımlanmamıştır. Özellikle *-mAk*'lı bunun yanında seyrek olarak *-mA*'lı isim-fiillerin tanımları yapılmakta tam olarak tanımlanmayan diğer isim-fiiller ise bunlara gönderilmektedir. Hem *Türkçe Sözlük*'te (TS; 2011) hem de Ali Püsküllüoğlu'nun *Türkçe Sözlük*'ü ile İlhan Ayverdi'nin *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*'lerinde fiillerin ve türevlerinin isim-fiil tanımlarının tam yapılmadığı görülmektedir. Böyle bir uygulamanın sözlükçülük yöntemine uygun olduğu söylenemez. Olması gereken, bütün sözcüklerin tanımlarının başka bir sözcüğe bakma gereği duymayacak biçimde yapılmasıdır.

KAYNAKÇA

Ayverdi, İlhan ve Topaloğlu, Ahmet ve Bilecik, Hayri ve Tahralı, Mustafa ve Kısacık, Fahrünnisa (2011). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: 4. Baskı Kubbealtı Yayını.

Püsküllüoğlu, Ali (2012). *Türkçe Sözlük*, Ankara: 7. Baskı Arkadaş Yayınevi.

Türkçe Sözlük (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 549.